

ارزیابی توان محیط‌زیست شهر تبریز در شکل‌گیری شهر خلاق

دریافت مقاله: ۹۸/۱۰/۲۳ پذیرش نهایی: ۹۹/۲/۷

صفحات: ۱۲۴-۱۰۹

شهرزاد امیرسروری: کارشناسی ارشد آموزش محیط‌زیست، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، تبریز، ایران.

Email: sh.amirsarvari@gmail.com

محمدابراهیم رضانی: عضو هیئت‌علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، تبریز، ایران؛ مرکز تحقیقات مدیریت توسعه پایدار حوضه

آبریز دریاچه ارومیه دانشگاه آزاد اسلامی^۱، ارومیه ایران

Email: ramazani@iaut.ac.ir

چکیده

شهر خلاق تمام سعی خود را می‌کند تا با اتکا به ایده افراد، به حل مسائل خود بپردازد و شهری بسازد درخور افراد خلاق که به دنبال شهرهای مطلوب خود می‌گردند. شهر خلاق نه تنها فضایی است که در آن خلاقیت رشد می‌کند، بلکه سازمان‌دهی و مدیریت آن به‌طور خلاقانه طرح‌ریزی می‌گردد. عنوان و هدف کلی این تحقیق ارزیابی توان محیط‌زیست شهر تبریز در شکل‌گیری شهر خلاق می‌باشد. تبریز یکی از شهرهای اصلی کشور و در زمره کانون‌های بزرگ شهرنشینی ایران است که مرکز استان آذربایجان شرقی است و در مقایسه با مراکز استان‌های هم‌جوار از لحاظ کمی (مانند جمعیت) و کیفی (مانند عملکردها) دارای وضعیتی شاخص است و در سطحی به مراتب بالاتر قرار دارد. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری پژوهش (با استفاده از جدول مورگان) ۳۸۴ نفر از جمعیت شهر تبریز بوده که از طریق توزیع پرسش‌نامه به‌صورت نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای انجام گرفت. روایی و پایایی پرسش‌نامه از طریق روایی محتوایی و صوری و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ تأیید شد. نتایج حاصل از بررسی فرضیه‌های پژوهش نشان داد که توان زیست‌محیطی و همچنین فعالیت‌های اجتماعی و جمعی بر شکل‌گیری شهر خلاق تأثیر مثبت و معناداری دارد. همچنین نتایج دیگر این پژوهش نشان داد که شهر تبریز توان زیست‌محیطی لازم برای شکل‌گیری شهر خلاق را دارا نمی‌باشد.

کلید واژگان: حمل‌ونقل عمومی، کاهش ترافیک، آلودگی هوا، شهر تبریز.

۱. نویسنده مسئول: تبریز، اتوبان پاسداران، مجتمع دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز- مرکز تحقیقات مدیریت توسعه پایدار حوضه آبریز دریاچه ارومیه دانشگاه آزاد اسلامی ۰۹۱۴۴۱۴۵۲۷۲

مقدمه

شهر خلاق مفهومی است که با وارد کردن مؤلفه خلاقیت در طراحی، برنامه‌ریزی و مدیریت شهر، راهی جدید برای تمام افراد جامعه یافته تا با حضور پررنگ در عرصه‌های همگانی شهر ضمن ارتقا احساس رضایتمندی و مشارکت مدنی در کیفیت‌بخشی به ابعاد مختلف فضای شهر، پاسخی به نیازهای متعالی انسان همچون خودشکوفایی، زیبایی و جز آن ارائه دهد. با افزایش نقش خلاقیت در رشد اقتصادی، سیاست‌گذاران، خلاقیت را در جایگاه موضوعی مهم در دستور کار سیاسی خود قرار داده‌اند. شهر خلاق از جمله مباحث جدید در حوزه مطالعات شهری است که در رسیدن جامعه به توسعه پایدار شهری همواره مورد تأکید قرار گرفته است. طبق معیار سازمان جهانی یونسکو، شهری خلاق است که نوآوری‌ها و توانمندی‌های شهروندان در توسعه پایدار شهری استفاده شود و تفکر خلاق ساکنین همگام و هماهنگ با مدیریت شهری حرکت کند؛ بنابراین داشتن شهر خلاق، نهایت آرزو و هر جامعه مدرن است (سجادیان، ۱۳۹۳: ۵۶). مردم، بنگاه‌های اقتصادی، فضاها، پیوندها و چشم‌انداز ۵ رکن اصلی شهر خلاق می‌باشند که توجه به این ارکان برای ایجاد و توسعه شهرهای خلاق در آینده حیاتی است (همان منبع). شهرهای خلاق شهرهایی هستند که قادرند راه‌حل‌های جدیدی برای مشکلات روزمره‌شان ارائه دهد. مفهوم دیگر شهر خلاق بر تولیدات فرهنگی متمرکز است، یعنی تولید کالاها و خدمات فرهنگی با فعالیتهایی در ارتباط می‌گیرند که مرکز خلاقیت به حساب می‌آیند. مفهوم دیگر بر ظرفیت و توانایی شهر در جذب سرمایه‌گذاری انسانی خلاق تأکید می‌کند. مفهوم شهرهای خلاق با بسیاری در شهرهای دیگر پیوند خورده است. از جمله آن می‌توان به صنایع خلاق، صنایع فرهنگی، فعالیتهای فرهنگی و فعالیتهای هنری شهری و اقتصاد دانایی اشاره نمود (کاستا و همکاران^۱، ۲۰۰۷: ۱۷۸). در واقع مفهوم شهر خلاق را می‌توان رویکردی جایگزین برای احیای شهری و تفکری جایگزین برای نگاه به شهر دانست. به عقیده برخی ممکن است اقتصاد و به عقیده برخی رفاه اجتماعی مهم باشد؛ اما باید دانست که نقطه کانونی شهر خلاق، فرهنگ آموزش، جو یا فضای خلاقیت است. خلاقیت در احیا و توسعه مجدد شهری بسیار مهم است به عبارتی دیگر شهر خلاق تغییر از تولید کارخانه‌ای به تولید نگری یا خلاق و دوری از رویکرد دولت‌محوری به حکمروایی با همکاری‌ها بین دولت، شرکت‌ها و NGO ها است (تاجودن^۲، ۲۰۰۸: ۶۶). شهر خلاق با بخش‌های هنری که شهرها را زنده و پویا می‌سازند و به آن‌ها ارزش واقعی می‌بخشد مثل هنر گردشگری با رخدادهای هنری، تلاش برای تحت کنترل درآوردن اثر اقتصاد هنر و ایجاد شهرتی بین‌المللی برای شهر، جذب افرادی که طبقه خلاق خوانده می‌شود. استفاده از هنر برای نمایش تنوع و ساخت درک بین مردم، ایجاد اقتصاد و صنایع خلاق، به رسمیت شناختن خلاقیت به‌عنوان یک پیشرو برای نوآوری و حتی اتخاذ یک رویکرد خلاق برای حل مسائل مدنی، در ارتباط است (کلتا^۳، ۲۰۰۸: ۳۴). شهر خلاق فضایی است که در آن فعالیتهای نوین رخ می‌دهد. شهر خلاق در قرن بیست و یکم به معنای شهروندان خلاق است. در این شهر مسئولان شهری خدمات همگانی و زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی را به جدیدترین، کاراترین، بهره‌ورترین و زیباترین روش

1. Costa et al
2. Tajudeen
3. Coletta

ممکن ارائه می‌نمایند طرح‌ریزی می‌گردد. شهری که بتواند به شکلی خلاقانه استعداد همکاری جمعی را در راستای ارائه خدمات بیشتر به کار گیرد موفق‌ترین شهر در این قرن خواهد بود (مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی شهر مشهد، ۱۳۸۵). شهر خلاق نه تنها فضایی است که در آن خلاقیت رشد می‌کند، بلکه سازمان‌دهی و مدیریت آن به‌طور خلاقانه طرح‌ریزی می‌گردد، چراکه مدیریت شهری نقش تسهیل‌کننده و فراهم‌کننده زمینه بروز و استفاده از خلاقیت را بر عهده دارد. حفظ و جذب شهروندان پویا، سرمایه‌گذاری و اشتغال، بهبود کیفیت مکان از طریق سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و امکانات در محله‌های کمتر توسعه‌یافته و یا در مناطق با تمرکز بالا، منجر به حرکت به سمت تحقق شهر خلاق و پویا می‌گردد (داکسبری^۱، ۲۰۰۴: ۶۷). در همین راستا حرکت به سمت تحقق شهر خلاق، برخورداری اقتصادی، شهر دانش، شهر اکولوژیک، شهر متصل، شهر پیش‌رو و استفاده بهینه از منابع منجر به ارتقاء کیفیت زندگی و زیست‌پذیری شهر کمک خواهد کرد (خان سفید، ۱۳۹۱: ۶۷). شهر خلاق، استعدادها را شناسایی، پرورش و جذب می‌کند و امکان تداوم آن را نیز فراهم می‌سازد. هدف از تحقق این چنین شهری این است که به شهر، به‌عنوان یک اثر هنری نگریسته شود که در آن شهروندان با تعامل و مشارکت باعث دگرگونی زیست‌پذیری محیط با ایجاد نوآوری و خلاقیت در شهر می‌شوند. این کار نیاز به مواردی چون خلاقیت در مهندسی، برنامه‌ریزی و متخصصین در زمینه‌های علوم طبیعی، محیط‌زیست، روان‌شناسی محیط، معماری، هنرمندان و مهم‌تر از همه مردم عادی به‌عنوان شهروندان دارد تا زمینه‌های شکل‌گیری شهر خلاق را فراهم سازند (لاندری^۲، ۲۰۰۶). شهر تبریز، همواره از دیرباز تاکنون تلاش کرده است در کنار حفظ سنت‌ها و ریشه‌های فرهنگی و تاریخی، از امکانات به‌روز استفاده کرده تا در جنبه‌های مختلف از صنعتی گرفته تا گردشگری و کسب رضایت شهروندانش پیشرفت کند. به این علت که با سیاست‌گذاری‌های صحیح، ممکن است شهرها و منطقه‌ها را به سمت خلاقیت بیشتر و در نتیجه به سمت رشد اقتصادی چشم‌گیرتر هدایت کرد. همچنین در شهر تبریز نیز گردشگری به‌عنوان عنصری هوشمند و انسانی به‌منزله ورودی‌های مهم یک سیستم شهری می‌تواند اثرات مثبتی در ابعاد مکانی-فضایی و زمینه‌ساز توسعه‌یافتار شهر داشته باشد. با استفاده از نتایج به‌دست‌آمده در شهر تبریز به دلیل برخورداری از جاذبه‌های فرهنگی، تاریخی و نظایر این‌ها، هر ساله میزبان ده‌ها هزار گردشگر از سراسر کشور محسوب می‌گردد. با وجود اینکه کیفیت تجربه گردشگری در این شهر پایین آمده است، اما منحصر به فرد بودن بعضی جاذبه‌ها باعث جذب گردشگران فراوانی به این شهر شده است. به دلیل حجم ورودی فراوان گردشگران به این شهر نسبت به ظرفیت پذیرش آن، تأثیرات منفی و نامطلوبی در ابعاد اجتماعی، فرهنگی، امنیتی، محیطی و کالبدی به شهر وارد شده است که با این مسائل میزان احساس امنیت اجتماعی در گردشگران کم می‌شود (حیدری، ۱۳۸۳). ایده شهر خلاق برای مدیران، برنامه‌ریزان، معماران و شهرسازان باعث گسترش افق دید و تحلیل راهکار در مواجهه با مسائل شهری می‌شود و به تنوع علائق و عقاید در پهنه شهر احترام می‌گذارد و در نهایت شهر خلاق باعث جاری شدن تفکرات شهروندان برای بهتر شدن محیط زندگی و ارتقای کیفیت زندگی آنان می‌شود.

1. Duxbury
2. Landry

الن جی اسکات، ۲۰۰۶ در پژوهش خود به‌عنوان شهرهای خلاق موضوعات مفهومی و پرسش‌های راهبردی اندیشه‌ای گسترده و مجادله‌آمیزی را پیرامون طبیعت و اهمیت شهرهای خلاق ارائه داده و در میان تغییرات اخیر در فناوری، ساختارهای تولید، بازارهای کار و اجتماعات مکانی پویا به دنبال جایگزینی مفهوم شهر خلاق است و همچنین به دنبال آن است که چگونه ساختارهای اقتصادی نوین، گونه‌های خاص از نوآوری‌های اقتصادی و فرهنگی را در شهر خلاق نمایان کند. کاستا و همکاران، ۲۰۰۷ در پژوهش خود تحت عنوان بحث در مورد حکمروایی شهر خلاق چشم‌اندازهایی برای اقدام عملی به معرفی شهر خلاق پرداخته‌اند. مؤلفین معتقدند که پیاده‌سازی پروژه‌های مربوط به شهر خلاق در سراسر جهان به حکمروایی شهری تبدیل شده است. در این پژوهش حرکت از بحث‌های معاصر در مورد شهر خلاق به‌منظور بحث در مورد تنوع سازوکارها و اشکال حکمروایی ضابطه‌مند مورد توجه قرار گرفته است. در نهایت این پژوهش چندگونه آزمایشی برگرفته از مطالعات موردی و سازوکارهای حکمروایی به‌منظور فهم پویایی‌ها برای پر بار کردن دانش در قلمروهای خلاق شهر و انطباق آن‌ها با مورد مطالعه‌شان یعنی شهروندان کشور پرتغال مورد بررسی قرار گرفته است. بوشما و فریچ، ۲۰۰۹ در مقاله‌ی خود دریافتند وجود ویژگی‌های تحمل و باز بودن منطقه، بر سهم افراد خلاق در منطقه تأثیر معنادار و مثبت دارد. همچنین وجود فرصت‌های شغلی موجود در منطقه بر جمعیت خلاق منطقه تأثیرگذار است. نتایج این پژوهش وجود رابطه‌ی مثبت بین طبقه خلاق و رشد اشتغال و کارآفرینی در منطقه را نشان می‌دهد. کورتاین، ۲۰۱۰ در مقاله‌ی اقتصاد خلاق استانبول ابتدا به معرفی مزیت‌ها و معایب این شهر و سپس به فضاهای خلاق و معیارهای آن و سیاست‌های بازاریابی مرتبط می‌پردازد و در پایان نتیجه می‌گیرد که برای دستیابی به اقتصاد خلاق لازم است حکومت محلی و مرکزی ساختار اقتصادی جدیدی را تعریف کنند که متفاوت از شیوه‌های سنتی باشد و در این راه تمرکز بر تحقیق در زمینه‌ی اقتصاد خلاق و عناصر تشکیل‌دهنده‌ی آن گامی مهم است که باید برداشته شود. داکسبری، ۲۰۱۰ در مقاله‌ی شهرهای خلاق کانادا برای دستیابی به شهری خلاق ضمن معرفی شرایطی که خلاقیت را پرورش می‌دهد، از دیدگاه برنامه‌ریزی برای فرهنگ شهری به برخی سازوکارها، فرآیندها و منابعی می‌پردازد که ایده را به نوآوری مبدل می‌کند و این فرآیندها در شهرهای سراسر کانادا بکار گرفته می‌شود. در بحث محوریت توسعه‌ی فرهنگی در ساخت شهر خلاق، این مقاله از فرآیندهای برنامه‌ریزی فرهنگی الهام می‌گیرد که در اوایل و اواسط دهه‌ی ۱۹۹۰ در شهرهای ونکوور و تورنتو آغاز شده‌اند. در این مقاله نویسنده پس از مفاهیم نظری شهر خلاق به برنامه‌ها و چالش‌های رو به روی چند شهر خلاق در کانادا از جمله ونکوور و تورنتو می‌پردازد. پنگ و یانگ، ۲۰۱۳ در پژوهش خود را عنوان یک مطالعه اکتشافی در شهر خلاق از دید شهروندان به این نتیجه رسیده‌اند که تفاوت زیادی بین مفهوم شهر خلاق موسوم با مفهوم شهر خلاق از دیدگاه شهروندان وجود دارد، در شهر خلاق وقتی دیدگاه شهروندان دخالت داده شود ایجاد رضایت عمومی در مراحل توسعه آسان می‌شود و تبعیض‌ها در شهر

1. Busha and Frich
2. Curtain
3. Daxbury
4. Pong and yang

کم می‌شود. فوورد^۱، ۲۰۱۳ با نگاهی دیگر به مفهوم شهر خلاق، ارتباط فناوری‌های جدید و پیشرفته را با این مفهوم مورد ارزیابی قرار داده است. او در تحقیق خود با عنوان شهری با رشد سریع: از شهر خلاق تا شهر فناورانه در شرق لندن با تحلیل ۲۶۱ شرکت واقع در خوشه‌ی صنعتی شرق لندن به این نتیجه رسید که رشد و توسعه این خوشه‌های صنعتی و شرکت‌های الکترونیک درون آن‌ها، وابسته به ارتباط قوی این شرکت‌ها با هنر و صنایع هنری واقع در مرکز شهر لندن می‌باشد. بر اساس نظر او شرکت‌های خلاق اقدام به ترکیب مهارت‌ها و درونی سازی آن‌ها می‌کنند و سیاست‌های شهر خلاق محلی، از مرحله دخالت عملی به مرحله پیاده‌سازی زمینه‌های حمایت تغییر یافته است. ساساجیما^۲، ۲۰۱۳ در تحقیق خود با عنوان از منطقه با نورپردازی قرمز تا منطقه هنری: پروژه شهر خلاق در محله کوگن-کو شهر یوکوهاما نقش پروژه شهر خلاق در احیای فضای شهری قبل و در حین بحران مالی سال ۲۰۰۸ را مورد بررسی قرار داده است. او در تحقیق خود از اطلاعات راهبردی، مشاهده و داده‌های دست‌دوم برای بررسی چگونگی تأثیر پروژه شهر خلاق در تحول محله کوگن-کو شهر یوکوهاما به محله‌ای هنری استفاده نمود. وی نشان داد که سیاست‌های شهر خلاق تحت تأثیر ارتباط میان گروه‌های محله‌ای، سیاست‌های ایالتی و سیاست‌های توسعه اقتصادی ملی قرار می‌گیرد و با افزایش سطح کیفیت زندگی در محلات، صنایع هنری و خلاقانه هم امکان رشد و توسعه بیشتری به دست می‌آورند. کاکیوچی^۳، ۲۰۱۵ در مقاله خود با عنوان شهرهای فرهنگی خلاق در ژاپن: واقعیت چشم‌انداز به این نتیجه رسید که ارتقاء صنایع دستی و دیگر اقدامات ظرفیت ساز که به افزایش جذابیت شهر کمک می‌کند، به‌طور غیرمستقیم از لوازم خدمت رسان گردشگری فرهنگی است؛ بنابراین سیاست شهر خلاق می‌تواند دارایی‌های فرهنگی را افزایش و به تغییر مدل‌های رشد قبلی به یک مدل خدمت رسان و پایدار کمک کند. ساوینی و دمسیکی^۴، ۲۰۱۶ در مقاله‌ای تحت عنوان ساخت شهر خلاق: نمادها و سیاست آمستردام شمال دریافتند با نگاهی به اقدامات نمادین، زبان‌ها و اشیاء، توضیح می‌دهد که چگونه از طریق نمادهایی که تصاویر گذشته صنعت تولید کار انسانی را پیوند می‌دهد، این تغییر سیاسی منتقل شده است. گروداچ^۵، ۲۰۱۷ در مقاله‌ی خود، سیاست‌های شکل‌دهی شهر خلاق را واکاوی کرد. او بیان می‌کند در طول دو دهه‌ی گذشته، سیاست‌های فرهنگی شهری در شهرها بسیار بااهمیت‌تر شده است و هنر و فرهنگ را در حکم علتی برای مصرف و توسعه دارایی‌ها و صنایع دانش بیان می‌کند؛ همچنین اشاره می‌کند مفهوم شهر خلاق، زبان سیاسی جدید و توجیهی برای پیوستن سیاست فرهنگی به برنامه‌های سیاست‌های شهری است در سیاست توسعه شهری، این سیاست‌گذاری‌های فرهنگی نقش مهمی دارند.

ربانی خوراسگانی و همکاران، ۱۳۹۰ در مقاله‌ای تحت عنوان بررسی نقش تنوع اجتماعی در ایجاد شهرهای خلاق و نوآور مورد مطالعه: شهر اصفهان به این نتیجه رسیدند که شهر اصفهان پتانسیل حرکت به سمت شهر خلاق و نوآور را داراست. خان سفید، ۱۳۹۱ در مقاله خود تحت عنوان مدیریت شهری و شهر خلاق به بررسی

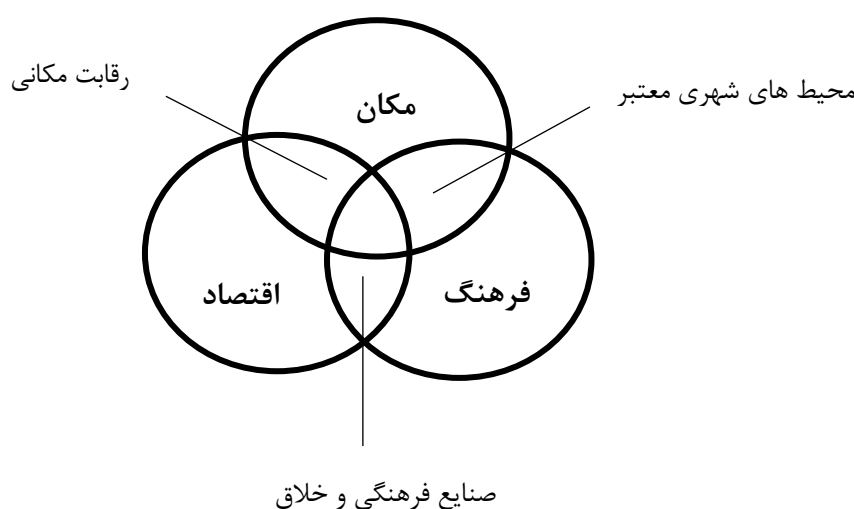
1. Ford
2. Sassajima
3. Kakiuchi
4. Savigny and Democrats
5. Grodovich

عملکرد مدیریت امور شهری و میزان موفقیت در راستای نیل به شهر خلاق در شهر ملبورن را مورد بررسی قرار داده و نهایتاً به ارائه راهبردها و راهکارهای مدیریتی در جهت تحقق شاخص‌های شهر خلاق و قابل‌استفاده برای مدیران و برنامه‌ریزان شهری تهران پرداخته است. شهبیان و رهگذر ۱۳۹۱ در مقاله‌ی محیط خلاق ضمن بررسی مفاهیم مرتبط با شهر خلاق با بررسی چند تجربه‌ی موفق جهانی در زمینه‌ی استفاده از فضاهای باز و عرصه‌ی محیط‌های دانشگاهی در پرورش خلاقیت لزوم توجه جدی به این موضوع را در راستای افزایش بهره‌گیری از فضاهای دارای پتانسیل ارتقای خلاقیت و توسعه‌ی شهرهای کشور مورد ارزیابی قرار داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که عرصه‌های دانشگاهی با توجه به حضور اندیشمندان و طبقه‌ی دانشگاهی یکی از مهم‌ترین فضاهای پرورش خلاقیت و جلب‌توجه برای طبقه‌ی خلاق است. نویسندگان بیان می‌کنند که عرصه‌های دانشگاهی ایران با حصارهای فلزی از سایر بخش‌های شهری جدا شده است و درب آن‌ها حتی به روی دانش‌پژوهان سایر مراکز آموزشی بسته است و نهایتاً اینکه از پتانسیل این فضاها برای بروز خلاقیت استفاده‌ی مناسبی نشده است. کلانتری و همکاران ۱۳۹۱ در مقاله‌ی خود با عنوان فضای جمعی و شهر خلاق، به بررسی مزایای فضاهای عمومی همچون سرزندگی، تنوع، هویت، جذابیت، ارزش اقتصادی، مشارکت و نقش آن‌ها در شکل‌گیری شهر خلاق با شیوه‌ی توصیفی - تحلیلی می‌پردازند و به این نتیجه می‌رسند که فضا به‌طور اعم و فضای عمومی به‌طور اخص می‌تواند در بروز خلاقیت شهروندان مؤثر باشد و تحقق شهر خلاق بدون وجود فضای عمومی مطلوب امکان‌پذیر نخواهد بود. قربانی و همکاران، ۱۳۹۲ در مقاله‌ای با عنوان شهرهای خلاق، رویکرد فرهنگی در توسعه شهری شهر خلاق و ویژگی‌ها و جایگاه شهر خلاق را واکاوی کرده‌اند. در این مقاله به این موضوع اشاره شده است که شهر خلاق رویکردی فرهنگی در توسعه شهری است. در این رویکرد، شهر باید این امکان را داشته باشد که برای جذب و پرورش استعدادها و نوآوری‌ها و ایده‌ها محیطی جذاب باشد و برای حل مسئله‌های اساسی و نیز در راستای پایه‌ریزی رشد و توسعه‌ی خلاق از اندیشه‌ها و خلاقیت افراد، چه افراد خاص مثل هنرمندان و دانشمندان و چه ایده‌های شهروندان عادی، بهره‌برداری در این نگرش، فرهنگ پایه‌ی اصلی توسعه محسوب می‌شود و سایر بخش‌ها از آن متأثر است؛ به‌طوری‌که اساس اقتصادی این شهرها نیز بر پایه‌ی فرهنگ و منابع فرهنگی است و از مفاهیمی همچون صنایع فرهنگی، صنایع خلاق و اقتصاد خلاق سخن به میان می‌آید. رحیمی و همکاران ۱۳۹۲ اثری را به نام شهر خلاق (مبانی نظری و شاخص‌ها) به چاپ رساندند. در این کتاب مبانی نظری، مفاهیم و شاخص‌های شهر خلاق با نمونه‌ی عملی آن‌ها در سطح جهان بررسی شده است و سپس شهر تهران را با این نمونه‌ها مورد بررسی قرار داده‌اند و در نهایت به این نتیجه رسیده‌اند که تهران با وجود سابقه‌ی تاریخی، هنری، فرهنگ و ظرفیت‌های مذهبی، جاذبه‌های فرهنگی به سمت شهر خلاق حرکت می‌کند. کانونی و حیدری، ۱۳۹۳ در پژوهشی با عنوان مدیریت شهری پایدار با رویکرد شهر خلاق بر اساس روش توصیفی- تحلیلی به بررسی و مدیریت شهری و مدیریت شهری پایدار و نقش آن در ایجاد شهرهای خلاق پرداخته‌اند. فتوحی مهربانی و همکاران، ۱۳۹۵ در مقاله‌ی شهر خلاق و شاخص‌های شهر خلاق ایران با استفاده از روش دلفی، به ایجاد و ساخت شاخص‌های شهر خلاق متناسب با فرهنگ ایرانی توجه کردند. نتایج پژوهش ۴۹ شاخص را در حکم شاخص‌های شهر خلاق ایرانی نشان می‌دهد.

مبانی نظری پژوهش

تعریف شهر خلاق بسیار فراگیر است. به نظر می‌رسد شهر خلاق با بخش‌های هنری که شهرها را زنده و پویا می‌سازند و به آن‌ها ارزش واقعی می‌بخشند، مثل گردشگری هنری یا رخدادهای هنری، تلاش برای تحت کنترل درآوردن اثر اقتصادی هنر و ایجاد شهرتی بین‌المللی برای شهر، جذب افرادی که طبقه‌ی خلاق نامیده می‌شود، استفاده از هنر برای نمایش تنوع و ساخت درک بین مردم، ایجاد اقتصاد و صنایع خلاق، به رسمیت شناختن خلاقیت به‌عنوان پیشرو برای نوآوری و حتی اتخاذ یک رویکرد خلاق برای حل مسائل مدنی، در ارتباط است (کلتا، ۲۰۰۸: ۵۶). برتری کلی مفهوم شهر خلاق، ناچار با تغییرات گسترده در اقتصاد و جامعه که در آن خلاقیت انسانی، یک عامل کلیدی است، گره‌خورده است (فلوریدا، ۲۰۰۲). اصطلاح خلاقیت که در رشته‌های بسیاری از جمله در روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی و اقتصاد تعریف و بحث شده، آن را به یک حوزه‌ی تحقیقاتی فراگیر تبدیل کرده است. تعریف خلاقیت به ویژگی‌های عمومی جامعه و به رشته‌ای خاص که توسط آن بررسی می‌شود بستگی دارد (رحیمی، ۱۳۹۲: ۶۷). شهر خلاق فضایی است که در آن فعالیت‌های نو رخ می‌دهد. مسئولان شهری در این شهر خدمات همگانی و زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی را به نوین‌ترین، کاراثرین، بهره‌ورترین و زیباترین روش ارائه می‌کنند. شهر خلاق نه‌تنها فضایی است که در آن خلاقیت رشد می‌کند، بلکه کل سازمان‌دهی و مدیریت آن به‌طور خلاقانه طرح‌ریزی می‌شود. شهری که بتواند به شکلی خلاقانه استعداد همکاری جمعی را در راستای ارائه خدمات بیشتر به کار بگیرد موفق‌ترین شهر در این قرن خواهد بود (کیقبادی و دیگران، ۱۳۸۷: ۷۶). فلسفه شهر خلاق، آن است که در هر شهری همیشه ظرفیتی بسیار بیشتر از آنچه در وهله اول به تصور می‌آید، وجود دارد. اگر بتوانیم شرایطی فراهم کنیم که مردم بتوانند بر اساس تخیلات بلند پروازانه فکر، برنامه‌ریزی و عمل کنند و فرصت‌های توسعه به‌طور مداوم تکامل یابد، می‌توانیم به تحقق شهر خلاق نزدیک‌تر شویم. این فرصت‌ها می‌توانند دربرگیرنده اقدام‌هایی برای تولید ثروت و افزایش بازده اقتصادی، ارتقای زیبایی‌های بصری در محیط شهری یا حل مسائل اجتماعی (از جمله بی‌مسکنی و بد مسکنی) باشند. شهر خلاق با تفاوت‌ها و تنوع‌ها با ملایمت و بدون تنش برخورد می‌کند. تاریخ، فرهنگ و سنت‌ها در آن فعال و زنده‌اند. تأثیرات و تغییرات را با آغوش باز می‌پذیرد. ایده‌های جدید را جذب می‌کند و همین مسئله خود سبب ایجاد، تکامل، تمایز و توسعه فرهنگ آن می‌شود. تنوع و پیچیدگی مهم‌ترین اصل در شهر خلاق است (ینچن، ۱، ۲۰۱۲: ۴۵). شهر خلاق باید به زیرساخت‌های خلاق نیز دسترسی داشته باشد. زیرساخت‌های خلاق محدود به مواردی چون شبکه راه‌ها، فاضلاب، ساختمان و... نیست. بلکه، ترکیبی از سخت‌افزار و نرم‌افزار است. نرم‌افزارهای شهر خلاق شامل نیروی کار ماهر و انعطاف‌پذیر، متفکران پویا، خالقان آثار و مجریان می‌باشد. خلاقیت نه‌تنها داشتن ایده است بلکه ظرفیت کاربرد این ایده‌ها نیز هست. شهر خلاق، استعدادهای را شناسایی، پرورش و جذب می‌کند و امکان تداوم آن را نیز فراهم می‌سازد (لاندری، ۲۰۰۶: ۸۹). پایه‌های شهر خلاق را می‌توان در سه زمینه اقتصاد، فرهنگ و مکان در نظر گرفت. محیط‌های قابل‌اعتماد شهری با آزادی‌های تفریحی و فرهنگی مدیریت می‌شوند تا افراد خلاق را جذب و حفظ کنند. این

نیروی کار در عوض، ثروت را در اقتصاد دانش، گسترش می‌دهد. شهرها برای تولید ثروت، باید محیط‌های شهری قوی از نظر فرهنگی از طریق برنامه‌های بهتر که بین مکان، اقتصاد و فرهنگ یکپارچگی، ایجاد نماید، بسازند. شهرها به‌عنوان نظام‌های فرهنگی درک می‌شوند، که توسط میراث انسانی و طبیعی شکل گرفته‌اند و محصول ارزش‌ها و عقاید شهروندان خود است شکل (۱) (ایوسنتی سیتی، ۲۰۰۸: ۷۳).

شکل (۱). چشم‌انداز شهر خلاق (ایوسنتی سیتی، ۲۰۰۸)

اهمیت خلاقیت در محیط شهری

امروزه، این شناخت در سطح جهانی ایجاد شده است که خلاقیت، منبع مسلمی است که سرمایه اولیه به شمار می‌رود زیرا هوش، تمایلات، انگیزه‌ها و خیال‌پردازی در انسان به‌عنوان منابع شهری، جایگزین منابع طبیعی، مکان و دسترسی به بازار می‌گردد. خلاقیت، مهارت‌ها و هوش افرادی که در شهرها زندگی می‌کنند، تعیین‌کننده موفقیت در آینده است. البته، این امر همیشه، قابلیت شهرها در تلاش برای حیات و سازگاری با این موارد را به چالش کشیده است. خلاقیت هم ذاتی است که به روش اندیشیدن و تفکر دلالت دارد و هم‌چنین در زمینه‌های خاصی چون کاربردهای ابداعی فناوری صوتی امنیتی در استخراج معدن و یا توسعه ابزار آموزشی با رسانه‌های ارتباطی امری مبتنی بر عمل می‌باشد. عقیده نظریه‌پردازان در این زمینه، پیش از ساخت یک محیط خلاق، لازم است موانعی که بر سر راه آن قرار دارد، برداشته شود (فرزین پاک، ۱۳۸۹: ۸۹). ارتباطی قوی بین فضا و خلاقیت وجود دارد. افراد خلاق نیاز به فضایی برای زندگی، کار، الهام بخشی و نمایش کارهای خود دارند. با ایجاد فضاهای با ثبات و مطمئن برای هنرمندان، افراد و کسب‌وکارهای خلاق مجبور به جابجایی و مهاجرت نمی‌شود که خود می‌تواند تهدیدی برای بقا، خلاقیت و نوآوری باشد؛ بنابراین فراهم کردن فضاهای با ثبات و اطمینان‌بخش برای این افراد ضروری است. در این میان فضاهای عمومی می‌توانند نقش

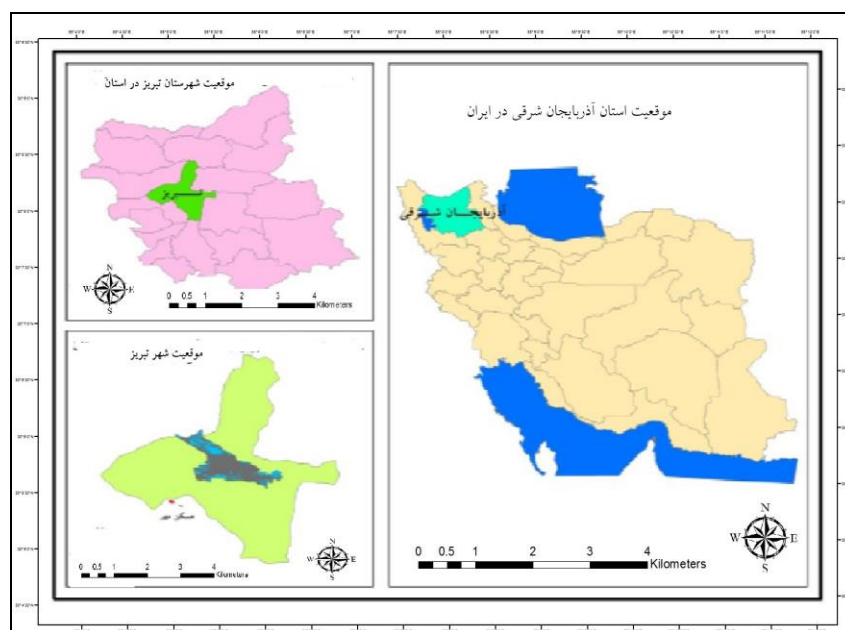

بسیار مهمی را بر عهده داشته باشند (محمدی و مجیدفر، ۱۳۸۹: ۱۲). نقش اصلی فضاهای شهری در فراهم آوردن امکاناتی برای تسهیل روابط انسان‌ها با یکدیگر تعریف می‌شود. فضاهای شهری با تسهیل جریان شهروندی از طریق حس تعلق انسان به محیط (فضاهای ساخته‌شده از جنبه‌ی کالبدی) و به اجتماع (از طریق تسهیل کنش‌های متقابل انسان‌ها با یکدیگر) حیات مدنی را به کالبد شهر تزریق خواهد نمود (حبیبی، ۱۳۷۸). در واقع فضای عمومی در شهر یکی از مهم‌ترین عناصر شهری است. به طوری که شهر، اساساً توسط آن معرفی می‌شود. فضای شهری به طور عام و فضای عمومی به شکل خاص می‌تواند محیطی مطلوب برای بروز خلاقیت در شهر باشد. از آنجایی که یکی از ارکان شکل‌گیری شهر خلاق، فضاست بنابراین وجود فضای عمومی مطلوب در شهر می‌تواند بستر مناسبی را برای شکل‌گیری شهر خلاق فراهم کند. فضای عمومی مناسب به شهروندان این فرصت را می‌دهد تا خلاقیت خود را در آن به نمایش بگذارند (کلانتری، ۱۳۹۱: ۷۷). فضای عمومی شهر جایی است که در آن رابطه‌ی تعاملی مردم با یکدیگر برقرار می‌شود. در فضاهای عمومی شهرها است که مفهوم شهروندی شکل گرفته و معنا پیدا می‌کند. به تعبیری می‌توان گفت که حرکت در سطح شهر تا حدودی ناشی از وجود فضاهای عمومی در شهرها است. این حرکت خود نوعی از پویایی یا دینامیسم^۱ عنصر شهروندی است. در این شرایط ذهن و فکر شهروند در تأثیرپذیری است، آزاد است و می‌تواند متناسب با مصالح و منافع خود فکر کرده و عمل نماید (رهنمایی و اشرفی، ۱۳۸۶: ۴۴). به طور کلی فضا به عنوان بخش کالبدی محیط می‌تواند بر رفتار اثر گذارد و نسبت به رفتار نقش کنترل‌کننده داشته باشد؛ یعنی رفتارهایی را تضعیف و رفتارهایی را تشویق نماید. لذا تأثیر فضا بر رفتار بسیار مستقیم‌تر و قطعی‌تر می‌باشد (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۵۴).

روش تحقیق

محدوده مورد مطالعه

تبریز یکی از هفت کلان‌شهر ایران و بزرگ‌ترین شهر شمال غرب می‌باشد. این شهر با وسعتی حدود ۱۴۰۰ هکتار جمعیتی برابر با ۱۴۹۴۹۹۸ نفر را در خود جای داده است که پنجمین شهر پرجمعیت ایران محسوب می‌شود شکل (۲) (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

جد (۲). موقعیت محدوده مورد مطالعه

داده و روش کار

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی تحلیلی است. در این پژوهش به منظور گردآوری داده‌ها و اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شد. جامعه آماری پژوهش را شهروندان ساکن شهر تبریز تشکیل می‌دهند که حجم نمونه با استفاده از جدول مورگان ۳۸۴ نفر برآورد گردید. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش پرسش‌نامه محقق ساخته بود. برای بررسی روایی محتوایی ابزار پژوهش، از چند تن از اساتید دانشگاه نظرخواهی به عمل آمد و پس از اخذ نظرات و پیشنهادهای اصلاحی، پرسش‌نامه تدوین شد و سرانجام روایی صوری پرسش‌نامه نیز توسط متخصصان تأیید شد. برای تعیین پایایی پرسش‌نامه نیز به روش پیش‌آزمون پرسش‌نامه در اختیار ۳۰ نفر از نمونه آماری قرار گرفت. با استفاده از آلفای کرونباخ پایایی پرسش‌نامه به‌طور کلی ۰/۹۱ محاسبه شد که سطح پایایی بالایی را نشان می‌دهد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش از دو شیوه آزمون‌های توصیفی و آمار استنباطی استفاده شد. در قسمت آمار استنباطی برای داوری در باب فرضیه‌های پژوهش از آزمون آماری رگرسیون و آزمون T تک‌نمونه‌ای توسط نرم‌افزار SPSS استفاده شد.

نتایج

ویژگی‌های جمعیت شناختی

همان‌گونه که در جدول (۱) ارائه شده است، یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد از مجموع ۳۸۴ پرسش‌نامه تکمیل‌شده ۲۳۱ عدد (۶۰/۱ درصد) توسط زنان و ۱۵۳ (۳۹/۹ درصد) عدد نیز توسط آقایان تکمیل گردیده است. ۵۴/۱ درصد افراد جامعه‌ی آماری متأهل و ۴۵/۸ درصد مجرد می‌باشند. گروه سنی ۴۱ سال به بالا با

۳۶/۹ درصد بیشترین تعداد را به خود اختصاص می‌دهند گروه سنی ۱۵ تا ۲۰ سال نیز با ۱۱/۱ درصد کمترین درصد را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول (۱). ویژگی‌های توصیفی نمونه آماری پژوهش

متغیر	نوع متغیر	فراوانی	درصد فراوانی
جنس	زن	۲۳۱	۶۰/۱
	مرد	۱۵۳	۳۹/۹
وضعیت تأهل	مجرد	۱۷۶	۴۵/۸
	متأهل	۲۰۸	۵۴/۱
سن	۱۵ الی ۲۰ سال	۴۳	۱۱/۱
	۲۱ الی ۳۰ سال	۷۷	۲۰
	۳۱ الی ۴۰ سال	۱۲۳	۳۲
	۴۱ سال به بالا	۱۴۱	۳۶/۹

یافته‌های استنباطی

بررسی توزیع داده‌ها با استفاده از آزمون کولموگروف اسمیرنوف

به‌منظور استفاده از تکنیک‌های آماری ابتدا باید مشخص شود که داده‌های جمع‌آوری شده از توزیع نرمال یا غیرنرمال برخوردار است؟ چون در صورت نرمال بودن توزیع داده‌های جمع‌آوری شده، برای آزمون فرضیه‌ها می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده نمود و در صورت غیرنرمال بودن باید از آزمون‌های غیرپارامتریک استفاده کرد که در این مرحله به بررسی نتایج حاصل از آزمون مزبور در مورد هر یک از متغیرها می‌پردازیم و بر اساس نتایج حاصل، آزمون مناسب برای بررسی صحت و سقم فرضیات تحقیق انتخاب می‌کنیم.

جدول (۲). نتایج نرمال بودن توزیع داده‌ها با استفاده از آزمون کولموگروف اسمیرنوف

متغیرها	تعداد نمونه	سطح معناداری
توان زیست‌محیطی	۳۸۴	۰/۰۷۲
شهر خلاق	۳۸۴	۰/۰۸۱
فعالیت‌های اجتماعی و جمعی	۳۸۴	۰/۰۷۸

با توجه به جدول (۲) مقدار سطح معنی‌داری برای تمامی متغیرها بیشتر از مقدار خطا ۰/۰۵ است بنابراین توزیع فراوانی گویه‌های متغیرها مورد نظر دارای توزیع نرمال می‌باشند. به نظر می‌رسد توان زیست‌محیطی بر شکل‌گیری شهر خلاق تأثیر معناداری دارد. به‌منظور بررسی اثر توان زیست‌محیطی بر شکل‌گیری شهر خلاق از رگرسیون خطی ساده استفاده شد.

جدول (۳). مقدار همبستگی، ضریب تعیین تعدیل‌شده و خطای استاندارد برآورد

مقدار همبستگی	ضریب تعیین	خطای استاندارد برآورد	دوربین واتسون
۰/۳۸۹	۰/۱۵۱	۰/۷۱۶	۱/۸۷

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به نتایج مندرج در جدول (۳) مقدار ضریب تعیین برابر با ۰/۱۵۱ است که حاکی از آن است که توان زیست‌محیطی ۱۵/۱ درصد از واریانس متغیر وابسته یعنی شکل‌گیری شهر خلاق را تبیین می‌کند. همچنین مقدار دوربین واتسون برابر با ۱/۸۷ است که نشان‌دهنده مستقل بودن باقی‌مانده‌ها از هم است.

جدول (۴). مجموع مربعات، درجه آزادی، میانگین مربعات و سطح معناداری رگرسیون

سطح معناداری	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	
۰/۰۰۰	۲۶/۲۲۸	۱۳/۴۷۹	۱	۱۳/۴۷۹	رگرسیون
		۰/۵۱۴	۳۸۳	۷۵/۵۴۴	باقی‌مانده
		-	۳۸۴	۸۹/۰۲۳	مجموع

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به جدول (۴)، مقدار F برابر است با ۲۶/۲۲۸ و میزان معناداری آن هم برابر با ۰/۰۰۰ است که کوچک‌تر از ۰/۰۵ و معنادار است و متغیر مستقل قادر است به‌خوبی تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهد؛ بنابراین می‌توان عنوان نمود که توان زیست‌محیطی بر شکل‌گیری شهر خلاق تأثیر معناداری دارد.

جدول (۵). ضریب رگرسیون استاندارد نشده و شده، آماره تی و سطح معناداری رگرسیون

سطح معناداری	آماره تی	ضریب رگرسیون استاندارد شده (بتا)	ضریب رگرسیون استاندارد نشده	
۰/۰۰۲	۳/۱۷۹	۰/۳۸۹	۰/۵۸۲	ضریب ثابت
۰/۰۰۰	۵/۱۲۱		۰/۴۸۵	توان زیست‌محیطی

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به آنچه در جدول (۵) نشان داده شده است مقدار بتا در این مدل ۰/۳۸۹ است. بزرگ بودن مقدار بتا نشان‌دهنده اهمیت نسبی و نقش آن در پیشگویی متغیر وابسته می‌باشد. به نظر می‌رسد فعالیت‌های اجتماعی و جمعی بر شکل‌گیری شهر خلاق تأثیر معناداری دارد. به‌منظور بررسی اثر فعالیت‌های اجتماعی و جمعی بر شکل‌گیری شهر خلاق از رگرسیون خطی ساده استفاده شد.

جدول (۶). مقدار همبستگی، ضریب تعیین تعدیل‌شده و خطای استاندارد برآورد

مقدار همبستگی	ضریب تعیین	خطای استاندارد برآورد	دوربین واتسون
۰/۴۱۲	۰/۱۷۰	۰/۶۵۱	۱/۲۱

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به نتایج مندرج در جدول (۶) مقدار ضریب تعیین برابر با ۰/۱۷۰ است که حاکی از آن است که فعالیت‌های اجتماعی و جمعی ۱۷ درصد از واریانس متغیر وابسته یعنی شکل‌گیری شهر خلاق را تبیین می‌کند. همچنین مقدار دوربین واتسون برابر با ۱/۲۱ است که نشان‌دهنده مستقل بودن باقی‌مانده‌ها از هم است.

جدول (۷). مجموع مربعات، درجه آزادی، میانگین مربعات و سطح معناداری رگرسیون

سطح معناداری	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	
۰/۰۰۰	۳۰/۱۱۲	۱۲/۷۷۹	۱	۱۲/۷۷۹	رگرسیون
		۰/۴۲۴	۳۸۳	۶۲/۳۸۵	باقی مانده
		-	۳۸۴	۷۵/۱۶۴	مجموع

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به جدول (۷)، مقدار F برابر است با ۳۰/۱۱۲ و میزان معناداری آن هم برابر با ۰/۰۰۰ است که کوچک‌تر از ۰/۰۵ و معنادار است و متغیر مستقل قادر است به خوبی تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهد؛ بنابراین می‌توان عنوان نمود که فعالیت‌های اجتماعی و جمعی بر شکل‌گیری شهر خلاق تأثیر معناداری دارد.

جدول (۸). ضریب رگرسیون استاندارد نشده و شده، آماره تی و سطح معناداری رگرسیون

سطح معناداری	آماره تی	ضریب رگرسیون استاندارد شده (بتا)	ضریب رگرسیون استاندارد نشده	
۰/۰۰۱	۳/۵۲۵	۰/۴۱۲	۰/۵۸۷	ضریب ثابت
۰/۰۰۰	۵/۴۸۷		۰/۴۷۲	فعالیت جمعی و اجتماعی

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به آنچه در جدول (۸) نشان داده شده است مقدار بتا در این مدل ۰/۴۱۲ است. بزرگ بودن مقدار بتا نشان‌دهنده اهمیت نسبی و نقش آن در پیشگویی متغیر وابسته می‌باشد. شهر تبریز توان زیست‌محیطی لازم برای شکل‌گیری شهر خلاق را دارد. به‌منظور پاسخگویی به این فرضیه پژوهش از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شد نتایج به شرح جدول (۹) ارائه شده است.

جدول (۹). نتایج آزمون T تک نمونه‌ای

فاصله اطمینان		Sig	اختلاف میانگین	آماره T	میانگین	متغیر
بالا تر	پایین تر					
-۰/۸۹	-۰/۳۲	۰/۰۰۰	-۱/۲۲	۴/۳۴	۱/۷۸	توان زیست‌محیطی

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به جدول (۹)، میانگین به‌دست‌آمده برابر با ۱/۷۸ است، به‌گونه‌ای که این میانگین، کمتر از میانگین نظری پژوهش (عدد ۳) و اختلاف میانگین آن برابر با منفی ۱/۲۲ است. با توجه به میزان سطح معناداری به‌دست‌آمده کمتر از ۰/۰۵ است. اختلاف میانگین عامل موردنظر در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار است. چون مقدار میانگین به‌دست‌آمده کمتر از میانگین نظری پژوهش است، پس می‌توان بیان نمود که شهر تبریز توان زیست‌محیطی لازم برای شکل‌گیری شهر خلاق را ندارد و فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار نمی‌گیرد و رد می‌شود.

نتیجه‌گیری

این پژوهش باهدف ارزیابی توان محیط‌زیست شهر تبریز در شکل‌گیری شهر خلاق انجام شد. نتایج حاصل از بررسی فرضیه‌های پژوهش نشان داد که توان زیست‌محیطی و فعالیت‌های اجتماعی و جمعی بر شکل‌گیری شهر خلاق تأثیر مثبت و معناداری دارد. همچنین نتایج نشان داد که توان زیست‌محیطی شهر تبریز در جهت شکل‌گیری شهر خلاق پایین‌تر از حد متوسط است که دلیل این امر را می‌توان گسترش کاربری‌های مسکونی و اختصاص کاربری‌های فضای سبز به کاربری‌های مسکونی و تجاری دانست. شهر مانند جاندار زنده و فعال می‌باشد که نشاط و توسعه آن نیازمند همکاری و مشارکت تمامی بخش‌ها و اعضای آن می‌باشد. شهرهایی که در آن‌ها خلاقیت هنری، ادبی و زیبایی‌شناسانه نیز هم در سطح فردی و هم در سطح جمعی شکوفاتر خواهند شد. با توجه به ظرفیت‌های تاریخی، فرهنگی، ویژگی‌های بالقوه تاریخی، گردشگری در شهر تبریز می‌توان با کمک و یاری دولت، مدیریت صحیح، افزایش مهارت مدیران شهری، تقویت زیرساخت‌های شهری و افزایش امکانات شهری، تقویت اقتصاد منطقه، توجه به معماری و طراحی شهری، توجه به فضاهای سبز شهری از جمله مبلمان شهری خلاق، درگیر کردن شهروندان در مدیریت شهری، ایجاد همگرایی بیشتر بین متخصصین جامعه و مسئولین، پرورش متخصصین رشته‌های مختلف، افزایش فعالیت‌های فرهنگی، توجه به ایده‌ها و خلاقیت شهروندان، تبدیل نقاط ضعف منطقه به نقاط قوت، فراهم کردن زمینه‌ها برای افراد که راحت بتوانند ایده‌ها و خلاقیت‌های خود را نشان دهند می‌توان توان محیط‌زیست شهر تبریز را به شهرهای خلاق نزدیک کرد و به بالاترین سطح خلاقیت دست‌یافت. در مجموع برای تبدیل شدن یک شهر به شهر خلاق راهکارها و پیشنهادهای زیر مطرح هستند:

- ✓ درک و تحلیل طرح اولیه‌ای از شهر خلاق به‌خوبی و تعریف چشم‌اندازی فراتر از آن
- ✓ ایجاد مجموعه‌ای از پروژه‌های آزمایشی که می‌تواند به‌عنوان نمونه- در قالب یک رخداد مهم از قبیل یک فستیوال و یا پروژه‌ی بزرگ بازسازی- در نظر گرفته شود.
- ✓ بررسی وجهه و جایگاه شهر در داخل و خارج از مرزهای ملی.
- ✓ انتخاب مجموعه بزرگی از مدیران پروژه از بخش‌های مختلف که به خلاقیت علاقه‌مندند
- ✓ شناسایی پروژه‌های اصلی در شهر که به‌عنوان فعالیت‌های برجسته و نمونه از آن یاد می‌شود.
- ✓ شناسایی و بررسی پروژه‌های اصلی در سایر شهرها که تأثیر قابل‌توجهی خواهند داشت.
- ✓ مشخص نمودن نمونه‌هایی از مناطق مختلف در جهان و خصوصاً موارد رقیب
- ✓ تلاش برای یافتن راهی برای تأثیرگذاری بر استراتژی اصلی شهر. این کار معمولاً به لحاظ فضایی و یا اقتصادی انجام می‌گیرد.
- ✓ تلاش برای گنجانیدن دستورالعمل فرهنگی و یا خلاقیت در این استراتژی
- ✓ باید دیدگاه‌های فعلی توسعه شهری که مبتنی بر اقتصاد و رفاه می‌باشند، به نگرش زیست‌محیطی که همه سو نگر است تغییر یافته و از این‌پس طرح‌های توسعه شهری بر اساس ارزیابی توان محیط‌زیست و اصول آمایش سرزمین پایه‌گذاری شود.

✓ توجه به روند سریع شهرنشینی و بحران زیست‌محیطی حاصل از آن و ضرورت انجام مدیریت منابع زیست‌محیطی (پایدار و ناپایدار) آشکارتر شود.

✓ استفاده و به‌کارگیری از همه ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های خلاقیت شهری در مقام اجرا و عمل.

✓ توجه بیشتری به سیاست‌های مدیریت شهری (تشویق توسعه کاربری‌های مختلط، حفاظت از منابع محیطی، حفاظت از چشم‌اندازهای تاریخی، طراحی در مقیاس انسانی، سرمایه‌گذاری در زمینه‌های اقتصادی، فراهم آوردن زمینه‌های مشارکت شهروندان).

منابع

- پاکزاد، جهان‌شاه، (۱۳۸۵)، *مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری*، تهران: انتشارات شهیدی.
- حیدری چپانه، رحیم، (۱۳۸۳) *ارزیابی منابع توسعه صنعت توریسم در ایران*، رساله دکتری تبریز، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تبریز.
- خان سفید، مهدی (۱۳۹۱)، *مدیریت شهری و شهر خلاق*، فصلنامه منظر، (۹): ۹۵-۹۲.
- ربانی خوراسگانی، علی، ربانی، رسول، ادیبی سره، مهدی، مودنی، احمد (۱۳۹۰)، *بررسی نقش تنوع اجتماعی در ایجاد شهر خلاق و نوآور مورد مطالعه: شهر اصفهان*، فصلنامه جغرافیا و توسعه، (۲۱): ۱۸۰-۱۵۹.
- رحیمی، محمد، مردعلی، محسن، داه، الهام، فلاح زاده، عبدالرسول، قورچی، مرتضی، (۱۳۹۲) *شهر خلاق (مبانی و شاخص‌ها)*، دانش شهر، ۱۹۶(۹): ۶۸-۱.
- سجادیان، مهیار، (۱۳۹۳) *دانشگاه موج چهارم، تعاملات رشته‌ای و شهرهای خلاق (واکاوی راهبرد بهینه در کشور)*، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس، (۹): ۵۶-۳۹.
- شهبان، پویان؛ رهگذر، عرفان، (۱۳۹۱)، *پیوند محیط خلاق با شهر*، مجله منظر، (۱۹): ۷۳-۶۷.
- فتوحی مهربانی، باقر، کلانتری، محسن، رجایی، سید عباس، *تحلیلی بر برخورداری کلان‌شهرهای ایران از شاخص‌های شهر خلاق*، پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، (۴): ۵۸۷-۶۱۲.
- قربانی، رسول؛ آبادی، سید حسین، طورانی، علی، (۱۳۹۲)، *شهرهای خلاق رویکردی فرهنگی در توسعه شهری*، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۱۱(۳): ۱۸-۱.
- کلانتری، بهرنگ؛ یاری قلی، وحید؛ رحمتی، اکبر؛ (۱۳۹۱)، *فضای جمعی و شهر خلاق*، فصلنامه منظر، (۱۹): ۷۹-۷۴.
- کیقبادی، مرضیه؛ فخرایی، مرضیه؛ علوی، سیده سارا؛ زامدی، سید عبدالمجید، (۱۳۸۷)، *شناخت صنعت فرهنگی*، گزارش پایانی گام اول (پروژه تدوین سند توسعه‌ی صنایع فرهنگی استان قم)، چاپ اول، قم: نشر آصف.
- Authenti City. (2008), **Creative City Planning Framework A Supporting Document to the Agenda for prosperity: Prospectus for a Great City**, Prepared for the City of Toron to.
- Boschma R A, Fritsch M (2009), **creative class and regional growth: empirical evidence from seven European countries**, *Economic Geography*, 85, 391-423.
- Coletta, C. (2008), **Fastening the Creative City CEOs for Cities**, August 2008, P.4.
- Costa, P. Magalhaes, M. Vasconce los, B. and Sugahara, G. (2007), **A discussion in the governance of Creative Cities: some in sight for policy action**, *Norwegian Journal of Geography*, 61(3), 122-132

- Duxbury, N. (2010), **Creative citted in Canada Translator: Farzinpak**, sh. Municipal educational research journal, 100, V6- 83. (In Persian).
- Florida, Richard, (2002), **The rise of the creative class**, The Washington Monthly.
- Grodach, Car. (2017), **Urban cultural policy and creative city making**, Cities, 68,82-91.
- Kakiuchi, Emiko (2015), **culturally creative cities in Japan: Reality and Prospects**, city, culture and Society Volume 7, Issue 2, PP:1-8. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ccs.2015.11.003>.
- Landry, Charles (2008), **The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators**, 2 nd. Edition. Near Stroud Comedian.
- Landry, Charles (2008), **The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators**, 2 nd. Edition. Near Stroud Comedian.
- Sasaki, M. (2010), **urbar regeneration through creativety and social inclusion: Rethinking creative city theory through a Japaese case study**, cities, 27, S3-S9.
- Tajudeen, I. (2008), **JENESYS Program Report**, Conference of Urban Community Development Inspried by Culture: The Potential of Creative Cities, July 29 – August 7, 2008. Published by The Japan Foundation. P 60.